

סד: ראש השנה יז: יבמות סב: נדרים כה: ב"מ סב. תוספתא פסחים א, ו; תוספתא מו"ק ב, ו; ספרא – מצורע פ' זבים פ"ט. שו"ר שכבר העיר על כך ר"צ הכהן זצ"ל בלקוטי מאמרים עמ' 81. וכן הרחיב בזה בספר מגדים חדשים שבת סד: בביריות שבתלמוד מובא ביטוי זה במקומות ספורים כלפי כמה חכמים: שמעון בן שטח (כתובות פב: קדושין טו). [וגם כלפי הוזכר שם ש'היה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה ליושנה]; רבן גמליאל [הוקנים] (עירובין קא: ומו"ק כז:); יהושע בן גמלא (ב"ב כא.); ר' חנניא בן עקיבא (שבת סג:); ר' צדוק (גדה לא.); ר' אושעיא ברבי (תגיגה ז).

דף כו

'בית שמאי סברי לה כרבי מאיר דאמר תפוס לשון ראשון, ובית הלל שסברי לה כרבי יוסי דאמר בגמר דבריו אדם נתפס'. הראשונים בארו שנידוננו אינו זהה ממש למחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי, שהם נחלקו כששני החלקים שבדיבור סותרים זה לזה, ואילו כאן החלק השני אינו אלא מבאר את תחילת המשפט. ומכל מקום לר"מ תחילת הדברים העיקר, ולכן כשמוסיף עתה 'חוץ מאבא' אינו סותר לדיבור שאמר בתחילה 'כולכם', אבל לרבי יוסי נחשב כביטול לנדר הקודם, שאף גמר דבריו הוא העיקר (וע"ע ברא"ש, רשב"א ומאירי).

ונראה להוסיף באור לבאורם; אם ההתחלה היא עיקר הדיבור הרי משמעות המלה 'כולכם' שאומר עתה היא בדיוק אותה משמעות שאמר בנדרו, שהיא כוללת את כולם אלא שמוסיף ואומר 'חוץ מאבא' להוציא את אביו מן הכלל הזה. מה שאין כן לרבי יוסי, אין המשמעות של ההתחלה אלא בהתחשב עם סוף הדיבור, והרי זה כאילו הקדים ואמר 'חוץ מאבא – כולכם', ונמצא שמשמעות 'כולכם' היא כל מי שאינו אביו. הרי שביטל את משמעות הביטוי שנדר, כי קודם אמר 'כולכם' על כל העומדים שם, ועתה 'כולכם' – כל השאר מלבד האב. וכן בכל כיוצא בזה. השאלה אם תחילת הדברים כוללת הכל או אינה כוללת אלא כפי מה שיוצא מן הדיבור כולו.

פירוש חדש בענין 'תפוס לשון ראשון' בסוגיא – ע' בתורי"ד.

לדעת הרמב"ן, לא אמרו 'נדר שהותר מקצתו הותר כולו' אלא כשהותר ע"י שגגה או פתח, אבל לא בחרטה (ואין כן דעת הרמב"ם. ערשב"א). ויש לבאר טעם הדבר, כי חלוק התר הנדר ביסודו כשניתר על ידי פתח או ע"י חרטה; בפתח נתבטל 'מעשה' הנדר כי נחשב שהנדר נעשה בטעות, ואילו בחרטה המעשה לא בטל אלא ש'חלות' הנדר נעקרה.

וכן מורים דברי המאירי (נט עה) במה שכתב שאין מועילה שאלה על הקדשות ותרומה רק על ידי פתח אבל לא בחרטה [ואין הדבר מוסכם. עש"ך רנח, ד; מחנה אפרים הל' צדקה ה. ומסתימת דברי הרמב"ם (נדרים ד, ז) נראה לכאורה שנדרי הקדש כנדרי איסור]. וטעם הדבר כנ"ל, שההתר שע"י חרטה חלוק מיסודו מהתר שע"י פתח, שהמעשה קיים ורק החלות נעקרת הלכך אין בכח החכם לעקור את חלות דיני הממונות שחלו כתוצאה מההקדש, משא"כ בפתח שמחשיב את מעשה הנדר כטעות.

ואולם מדברי הרמב"ם בהרבה מקומות מבואר שפתח וחרטה אינם שני התרים השונים ביסודם אלא הכל התר אחד הוא, ויסודו בכך שדעתו של עכשיו אינה אותה דעה שהיתה לו בשעת הנדר (מהגר"א עוזר שליט"א, שיעור מטות-מסעי תשס"ז).